

Iwona Czarnecka

Instytut Pedagogiki, Akademia Pedagogiki Specjalnej

im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

ORCID: 0000-0001-8864-3550

CHARLOTTE MASON I JEJ POGLĄDY NA WYCHOWANIE DOMOWE

Charlotte Mason and her view on home education

Streszczenie

Charlotte Mason (1842–1923) była brytyjskim pedagogiem. Na bazie swych doświadczeń opracowała metodę pracy z dziećmi opartą na dwudziestu zasadach. Jest autorką serii podręczników do nauki geografii zatytułowanej *Ambleside Geography Books* oraz serii książek dotyczących wychowania i nauczania: *Wychowanie domowe*, *Rodzice i dzieci*, *Edukacja szkolna*, *Sami*, *Kształtowanie charakteru*, *W kierunku filozofii edukacji*¹ oraz *Zbawiciel świata*. W swych pracach nawiązywała do poglądów innych pedagogów, m.in. Jana Amosa Komeńskiego, Jana Fryderyka Herbarta i Jana Henryka Pestalozziego. W książce *Wychowanie domowe: wychowanie dzieci do lat dziewięciu* opisała zasady, którymi w pracy z młodszymi dziećmi powinni kierować się rodzice, a także konkretne wskazówki dotyczące nauczania poszczególnych przedmiotów. Głosiła, że „dzieci rodzą się jako osoby”, a obowiązkiem rodziców jest pamiętać o tym, szanować godność i osobowość dziecka. Obecnie, zwłaszcza

---

¹ Są to prace wchodzące w skład sześciotomowej serii zatytułowanej *Seria Wychowania Domowego*.

w Stanach Zjednoczonych, ale nie tylko, chętnie powraca się do założeń jej metody i realizuje się je w praktyce w edukacji domowej.

Słowa kluczowe: wychowanie domowe, dziecko, nauka, potencjał, przyzwyczajenia.

ABSTRACT

Charlotte Mason (1842–1923) was a British educator. Based on her experience, she developed a method of working with children based on twenty principles. She is the author of the *Ambleside Geography Books* series of geography textbook and the series of book on education and teaching: *Home Education*, *Parents and Children*, *School Education*, *Themselves*, *Character Development*, *Towards a Philosophy of Education*, and *The Savior of the World*. In her works, she referred to the views of other educators, including Jan Amos Komeński, Jan Fryderyk Herbart and Jan Henryk Pestalozzi. In the book *Home Education: Raising Children under 9*, she described the principles that parents should follow when working with younger children, as well as specific tips for teaching specific subjects. She proclaimed that „children are born as persons” and it is the parents’ responsibility to remember this, to respect the dignity and personality of the child. Currently, especially in the United States, but not only there, the assumptions of its method are eagerly returned to and implemented in practice in home education.

Key words: home education, child, education, potential, habits.

Uwagi wstępne

Charlotte Maria Shaw Mason urodziła się 1 stycznia 1842 roku w Bangor, Gwynedd. Jako mała dziewczynka nauczana była w domu rodzinnym, co w dużym stopniu wpłynęło na rozwój jej późniejszych poglądów. Będąc nastolatką, straciła oboje rodziców. Przez rok kształciła się w Home and Colonial Trainind Collage w Londynie. Była to szkoła, w której kształcono przyszłych nauczycieli. W 1861 roku podjęła pracę w The Davison Infant School w Worthing. W latach 1880–1892 napisała kilka podręczników do nauki geografii. Ukazały się one jako seria

pod tytułem *Ambleside Geography Books*. W skład serii wchodziło pięć tomów: *Elementarna geografia, Imperium Brytyjskie i Wielkie podziały świata, Hrabstwa Anglii, Kraje Europy, ich krajobrazy i ludy* oraz *Stary i Nowy Świat: Azja, Afryka, Ameryka, Australia*. Przez pięć lat wykładała w Bishop Otter Teacher Training Collage w Chichester. W 1886 roku zaczęła prowadzić wykłady dla rodziców. Ich tematyka dotyczyła edukacji i filozofii pracy. Formułując założenia swojej metody, odwoływała się do *Biblii* uznając, że wiara w Boga jest konieczna, a poznanie Boga powinno być celem wychowania. Podzielała poglądy na temat wychowania i kształcenia dzieci takich znanych pedagogów² jak: Jan Amos Komeński³, Jan Fryderyk Herbart⁴ i Jan Henryk Pestalozzi⁵. Była współzałożycielką londyńskiego stowarzyszenia działającego pod nazwą Związek Wychowawczy Rodziców⁶ (Parents Education Union – PEU) zrzeszającego rodziców i nauczycieli, które działało także poza granicami kraju. Przyczyniła się do zorganizowania szkół⁷ tego Związku, Szkoły Wyższej⁸ dla nauczycielek oraz kursów wychowawczych dla matek. Była redaktorem pisma *Przegląd Rodzicielski*. Jest autorką takich książek, jak: *Wychowanie domowe, Rodzice i dzieci, Edukacja szkol-*

---

² W omawianej w artykule pracy wspominała jeszcze o słuszności poglądów: Immanuela Kanta, Rudolfa Hermanna Lotzego, Fryderyka Wilhelma Fröbla (część poglądów dotyczących ogródków dziecięcych poddała krytyce).

³ Jan Amos Komeński (1592–1670) – czeski pedagog, autor m.in. prac pt.: *Drzwi języków otworzone, Świat zmysłowy w obrazach* oraz *Wielka Dydaktyka*.

⁴ Jan Fryderyk Herbart (1776–1841) – niemiecki filozof, psycholog i poeta.

⁵ Jan Henryk Pestalozzi (1746–1827) – szwajcarski pedagog, pisarz.

⁶ Później nazwę związku zmieniono na Narodowy Związek Wychowawczy Rodziców (The Parents National Education Union – PNEU).

⁷ Pierwszą szkołą działająca w oparciu o metody pracy CH. Mason była szkoła w Londynie założona przez brytyjską pedagog Henriettę Franklin.

⁸ Była to szkoła o nazwie House of Education, w której kształcono osoby zajmujące się pracą z małymi dziećmi. Założono ją w Amblesidew roku 1891. Po śmierci Ch. Mason szkoła zaczęła nosić nazwę Charlotte Mason College, a prowadziła ją Cumbrian Local Education Authority. W latach 90. szkoła stała się częścią Uniwersytetu w Lancaster, później połączono ją z St. Mary's Collage. Z czasem budynki szkoły stały się częścią Uniwersytetu w Cumbrii.

na, *Sami, Kształtowanie charakteru, W kierunku filozofii edukacji*⁹ oraz *Zbawiciel świata*. Zmarła 16 stycznia 1923 roku w Ambleside¹⁰.

Ch. Mason jest autorką czytanej do dnia dzisiejszego i wielokrotnie wznawianej pracy zatytułowanej *Home Education*¹¹, która została wydana w roku 1905. Książka ta wywarła duże wrażenie na osobach zajmujących się wychowaniem i kształceniem dzieci na początku XX wieku. Odwoływała się do niej m.in. Eugenia Lublinerowa w swojej pracy *Metodyka czytania i pisania przedstawiona w jej historycznym rozwoju*. Prezentowała w niej poglądy Ch. Mason obok poglądów takich znanych pedagogów jak: Ernst Meumann¹², Maria Montessori¹³ czy Owidiusz Decroly¹⁴. Jak pisali wydawcy polskiego tłumaczenia książki była „[...] ona rezultatem praktycznego myślenia pedagogicznego i ogromnie rozległego doświadczenia osobistego człowieka, który jak niewielelu ukochał dziecko i tą drogą jakby intuicyjnie znalazł odpowiedź na niejedyn problemat, nasuwający się wychowawcy w jego praktyce. Wszystkie te praktyczne wskazówki, przemyślane i wypróbowane przez człowieka kochającego i światłego, zebrane w jedną [...] całość, mogą oddać matkom naszego młodego pokolenia usługi znaczne”¹⁵.

Wychowanie domowe to obszerna praca składająca się z sześciu części, te ostatnie zaś dzielą się na podrozdziały. Część pierwsza to uwagi wstępne, część druga – *Życie na powietrzu dla dzieci*, część trzecia brzmi *Potęga przyzwyczajenia*, część czwarta została przez Ch. Mason

---

⁹ Są to prace wchodzące w skład sześciotomowej serii zatytułowanej *Seria Wychowania Domowego*.

¹⁰ A. Natal, *Charlotte Mason: edukacja, atmosfera, nawyki i pomysły na życie* - infed.org/charlotte-mason-education-atmosphere-habit-and-living-ideas (dostęp: 17.05.2021)

¹¹ Tłumaczenie książki na język polski ukazało się w roku 1908 pod tytułem *Wychowanie domowe: wychowanie dzieci do lat dziewięciu*.

¹² Ernst Meumann (1862–1915) – niemiecki psycholog i pedagog.

¹³ Maria Montessori (1870–1952) – lekarka, twórczyni systemu wychowania dzieci oraz „Casa dei Bambini” – domów dziecięcych.

¹⁴ Owidiusz Decroly (1871–1932) – psycholog, psychiatra, pedagog, założyciel Instytutu Kształcenia Specjalnego Dzieci Anormalnych (Instytut Nauczania Specjalnego) w Brukseli, twórca tzw. metody ośrodków zainteresowań.

¹⁵ Ch. Mason, *Wychowanie domowe: wychowanie dzieci do lat dziewięciu*, Warszawa 1908, s. I–II.

opatrzona tytułem *Niektóre przyzwyczajenia umysłowe i moralne*, kolejna część nosi tytuł *Lekcje jako środki wychowania*, oraz ostatnia część: *Wola*¹⁶. Możemy zauważyć, że cztery pierwsze części książki odnoszą się ogólnie do dziecka, jego otoczenia, rozwoju i wychowania, piąta dotyczy już nauczania konkretnych przedmiotów i rozwijania umiejętności, zaś w ostatniej poruszone zostały sprawy związane m.in. z życiem duchowym dziecka.

1. Czym jest wychowanie?

W przedmowie do całej sześciotomowej serii *Wychowania domowego* pisała o tym, że od nauczycieli żądano, by przekazywali uczniom wiedzę z różnych przedmiotów, a także, by przygotowywali praktycznie swych wychowanków do warunków, w jakich przyjdzie im żyć. Powodowało to, że nie potrafiono określić wówczas „[...]jednolitej zasady, któraby połączyła te niezależne od siebie postulaty, nie mamy określonego celu; w gruncie rzeczy brak nam filozofii wychowania. Jak potok nie może się podnieść wyżej, niż jego źródło, tak żaden wysiłek praktyczny w dziedzinie wychowania nie podniesie się wyżej ponad system myślowy, który mu dał początek; jest to zapewne przyczyną wszystkich niepowodzeń i rozczarowań, które zaznaczają dzieje naszego wychowania”¹⁷.

Ch. Mason twierdziła, że wychowanie jest „nauką o stosunkach”. Uznawała, że nauczyciele i wychowawcy powinni ukazywać związki między dzieckiem a światem przyrody, a także myślą ludzką. Powinni pomagać wychowankowi w poznaniu siebie, nie narzucając jednocześnie swojej woli, dając im wolność wyboru, pozostawiając swobodę w kierowaniu własnym postępowaniem. Wyróżniła dwa sposoby kierowania przez dzieci swymi działaniami, o drodze woli oraz drodze rozsądku.

Autorka wyróżniła trzy środki wychowawcze mające wpływ na rozwój dziecka, które rodzice i nauczyciele powinni uwzględniać. Środka-

---

¹⁶ Ch. Mason, *Wychowanie domowe...*, s. XVII–XXIX.

¹⁷ Tamże, s. V.

mi tymi były: atmosfera otoczenia, dyscyplina obyczajów oraz przedstawianie pojęć żywych i twórczych. Pisząc o atmosferze otoczenia zwracała uwagę, że dziecko powinno być wychowywane w domu, ale warunków domowych nie powinno się zmieniać ze względu na dziecko. Ch. Mason twierdziła, że wychowanie jest życiem, powinno zatem uwzględniać zarówno rozwój sfery umysłowej, moralnej, jak i fizycznej.

2. Metoda wychowania

Czym według Ch. Mason jest metoda wychowania? Według Niej jest to usystematyzowany postęp zachodzący zgodnie z prawem wypływającym z życia. Temu prawu należy się podporządkować. Dzieci należy traktować indywidualnie, jednostkowo, nie stosować podejścia powszechnego dla ogółu. Jej metoda wychowania opierała się na prawie naturalnym. Uwzględniała także dużą rolę matki w procesie wychowania. Uważała, że bycie „[...] rodzicami – jest to rzecz wielka; niema wyróżnienia, niema zaszczytu, który byśmy mogli z tem porównać”¹⁸. Wychowanie domowe i rodzice, a przede wszystkim, w pierwszych latach życia dziecka matka, wpływają na kształtowanie się charakteru dziecka oraz określenie jego przyszłego powołania. Od rodziców wymagała znajomości podstawowych wiadomości z zakresu fizjologii, psychologii i etyki. Rodzice powinni respektować indywidualność i samodzielność swego dziecka. Ich zadaniem jest dostarczanie dziecku odpowiednich materiałów, a także stwarzanie warunków sprzyjających rozwojowi i wychowywaniu dziecka dla narodu, którego według Ch. Mason dziecko jest własnością.

Ch. Mason zwracała uwagę, że przeobrażenia do jakich doszło pod koniec wieku XIX zmusiły społeczeństwo do wprowadzenia zmian w wychowaniu. Zestawiając dawne i współczesne sobie zasady wychowawcze podkreślała, że do niewłaściwych działań zaliczono m.in.: karami fizyczne dzieci, przyzwyczajanie dzieci do umiarkowania w jedzeniu i picciu, do znoszenia trudnych warunków, służących ich hartowaniu, koncentrowanie się na samych obowiązkach młodych ludzi, podporząd-

---

¹⁸ Tamże, s. 1.

kowanie wychowania oczekiwaniom tylko i wyłącznie starszego pokolenia, bez uwzględniania potrzeb pokolenia młodszego.

Kreśląc ideał dziecka pisała „(...) błyszczące oczy, otwarte spojrzenie, elastyczny chód, głos dźwięczny jako dzwonek, zręczne ładne ruchy, nie są rezultatem tylko cielesnego dobrobytu, ale duszy i ciała zgodnych ze sobą, bystrej, wykształconej inteligencji i natury moralnej, przyzwyczajonej do radości, jaką daje panowanie nad sobą”¹⁹.

3. Kwestie fizjologii

Pedagog zwracała uwagę na kilka czynników, które rodzice powinni brać pod uwagę. Były to: odpowiednie żywienie, przebywanie na świeżym powietrzu, codzienna higiena i ubiór dziecka. Zauważyła, że odpowiednie żywienie ma wpływ na prawidłową pracę mózgu i rodzice powinni mieć to na uwadze. Smaczne, proste, ale urozmaicone posiłki powinny być podawane dzieciom w miłej, domowej atmosferze regularnie. Dzieci „[...] nie powinny jeść ciastek, wieprzowiny, smażonego mięsa, żadnej ciężkiej, przyprawionej korzeniami potrawy; że pieprz musztarda, ocet, ostre sosy i przyprawy są niedozwolone, zarówno jak i świeży chleb, wyszukane ciastka i t.p.; że mleko, mleko z wodą, byle nie za ciepłe, albo kakao jest najlepszym napojem dla dzieci, i że trzeba nauczyć je pić dopiero po skończonem posiłku; że na pierwsze śniadanie najodpowiedniejszą jest kasza owsiana i mleko, mód i chleb z masłem; że szklanka wody wypita na noc i na czczo z rana pomaga w ustaleniu tych regularnych przyzwyczajień, od których w znacznym stopniu zależy wygoda życia”²⁰. Kolejnym zaleceniem dla rodziców jest troska o przeznaczanie odpowiedniej ilości czasu na przebywanie dziecka na świeżym powietrzu oraz nasłonecznienie pomieszczeń, w których się ono wychowywało. Ponadto dziecko powinno być codzienne kąpane lub obmywane, powinno nosić luźne, niekrępujące ruchów i ciała stroje.

---

¹⁹ Tamże, s. 95.

²⁰ Tamże, s. 26–27.

4. Wychowanie moralne

W swych zasadach dotyczących dzieci i ich wychowania Ch. Mason głosiła, że dziecko przychodzi na świat jako osoba, a nie staje się nią dopiero wraz ze swym rozwojem. Dziecko w momencie narodzin nie jest ani dobre, ani złe. Posiada jedynie pewne zadatki do czynienia dobra lub zła. Zadaniem wychowawcy jest rozwijanie ukrytego dobra oraz zwalczanie ukrytego zła. Dziecko powinno uznawać autorytet innych i okazywać posłuszeństwo. Jednocześnie powinna być uwzględniana indywidualność dziecka. Zwracała uwagę na rolę rodziców, w tym na język jakim powinni się zwracać do swoich dzieci. Uważała, że rodzice nie powinni kierować do dziecka słów – „niegrzeczne dziecko”. Nie należy pozwalać dziecku na działania, których ono nie powinno podejmować. Może to bowiem prowadzić do utraty rozeznania, co jest dobre, a co złe, a w konsekwencji do lekceważenia zakazów. Matka nie powinna w kwestii wychowania swego dziecka polegać tylko i wyłącznie na opinii nawet najstaranniej dobranej niańki. W rozkładzie swego dnia powinna znaleźć czas na przebywanie z dzieckiem i ukazywanie mu otaczającego świata oraz wartości, którymi należy się w życiu kierować. Ważne, by to matka zauważała ewentualne błędy dziecka i właściwie na nie reagowała, nie pozostawiając ich bez jakiegokolwiek reakcji, czy słowa wyjaśnienia. Zaniechanie w tym zakresie może sprawić, że dziecko poczuje się przez nią lekceważone.

5. Wychowanie umysłowe

Zdaniem Ch. Mason dbając o wychowanie dziecka rodzice powinni pamiętać o stałym pobudzaniu jego umysłu do wysiłku. W jej wskazówkach skierowanych do rodziców czytamy „[...] nie pozwólcie dzieciom spędzić jednego dnia bez wyraźnych wysiłków: umysłowych, moralnych, wysiłków woli; pozwólcie im wytężać umysł, żeby rozumieć, przymuszać się, żeby czynić i znosić i czynić dobrze nawet z narażeniem wygody i przyjemności: wszystko to dla wielu przyczyn wyższych, ale także dlatego, że fizyczny organ umysłu rośnie i wzmacnia się tyl-

ko przez pracę”²¹ oraz „dajcie dziecku określoną pracę, dajcie umysłowi jego coś do mielenia. Ale niech przedmiotem jego pracy będą rzeczy, nie znaki, dzieła przyrody na ich własnych miejscach, łąka i krzewy, drzewa i brzeg morski”²².

Najlepszym czasem na pracę umysłową jest poranek, zaś godziny popołudniowe powinny być przeznaczane na roboty ręczne, zajęcia praktyczne. Jednocześnie należy pamiętać także o odpoczynku, którego również nie powinno zabraknąć.

W kilku miejscach swojego dzieła Ch. Mason zwracała uwagę na korzystny wpływ świeżego powietrza na prawidłowy rozwój umysłowy i fizyczny dziecka. Zachęcała matki, by każdego dnia od kwietnia do października zabierały swe dzieci na świeże powietrze, co miało pozwolić na poznawanie przez dzieci otoczenia. W tym czasie matki nie powinny czytać książek z powiastkami, opowiadać bajek, ani zbyt dużo rozmawiać. Powinny natomiast pozwolić dzieciom podziwiać naturę, bawić się swobodnie, eksplorować i opowiadać o tym, co widziały. Dzięki temu dziecko może rozwijać umiejętność dokładnej obserwacji oraz wyrażania swych myśli, później także poszerzać swe słownictwo. Proponowała, jako zadanie wzmacniające spostrzegawczość, tzw. malowanie obrazów, polegające na obserwacji krajobrazu i opisywaniu go ze wszystkimi szczegółami po zamknięciu oczu. Polecała, by dzieci w miarę możliwości przebywały na wsi, poznawały życie wiejskie, otoczenie, m.in. polne kwiaty, drzewa, zwierzęta. Dziecko powinno wiedzieć, na jakim podłożu dana roślina rośnie, powinno tworzyć zielniki, obserwować przyrodę, jej rozwój o każdej porze roku. Dziecko, z pomocą dorosłego, powinno odkrywać świat przyrody. Utrwaleniu wiedzy o otoczeniu służyć miały kalendarze i dzienniczki przyrody. Ch. Mason pisała „na następny rok dzieci będą już wiedziały, gdzie i kiedy wyszukać swe ulubione rośliny i będą mogły dodawać co rok po parę nowych spostrzeżeń. Pomyślcie, jaką przyjemność i zainteresowanie da cel, zdobyty w ten sposób dla codziennych spacerów i małych wycieczek. Nie będzie dnia, w którym dzieci nie odwiedzą któregoś z poznanych przez

---

²¹ Tamże, s. 22.

²² Tamże, s. 56.

siebie zwierząt lub roślin”²³. Powinno od najmłodszych lat darzyć przyrodę szacunkiem, troszczyć się o nią, a najlepszą nauką jest dla dzieci przykład rodziców. Wyrastanie wśród przyrody, jej samodzielne poznawanie przynieść mogło korzyści w przyszłości. Zdaniem Ch. Mason rozwijało u młodych ludzi uwagę, spostrzegawczość oraz cierpliwość. Dziecko nie powinno pozyskiwać wiedzy jedynie z książek²⁴ i opowiadań dorosłych, samo powinno obserwować, poznawać, wyciągać wnioski. Rodzice powinni jedynie pomagać i wskazywać kierunek, w którym dziecko ma podążać, powinni odpowiadać na pytania dzieci. Bowiem „[...] niema wiedzy bardziej cennej dla najmłodszych dzieci – jak ta, którą same zdobędą o świecie, w którym żyją. Zetknijcie je raz przyrodą i zdobędą przyzwyczajenie, które będzie dla nich źródłem rozkoszy przez całe życie”²⁵. Zajęcia powinny być urozmaicone także zabawą dowolną oraz różnego rodzaju grami na świeżym powietrzu. Wśród tych najbardziej wskazanych dla dzieci do 9 roku życia wymieniła: grę w piłkę, wolanta oraz skakanie przez sznurek. Autorka była zwolenniczką uczenia dzieci 7-letnich pływania.

Pedagog podkreślała, jak duże znaczenie w poznawaniu świata odgrywają zmysły. To dzięki nim dziecko odkrywa nowe rzeczy. W proces ten powinny być zaangażowane wszystkie zmysły, a nie jedynie wzrok i słuch. Dziecko powinno dotykać, smakować, wachać wszędzie tam, gdzie istnieje taka możliwość. Stopniowo poszerzać swą wiedzę, stale ją wzbogacać, przechodząc od poznawania rzeczy bliskich i dostępnych do rzeczy odległych, które może sobie jedynie wyobrazić. Z czasem nauczy się pojmować, rozumieć, formułować swe poglądy. Poza poznawaniem przyrody dzieci w wieku przedszkolnym powinny zdobywać także wiedzę z zakresu geografii. Także tę wiedzę matka powinna przekazywać, pomagać w jej zdobywaniu na łonie natury, ucząc obserwacji otoczenia i zachodzących zjawisk, w praktyczny sposób ukazując, czym jest odległość, kierunek, granica. Dzieci powinny nauczyć się korzystać z busoli, umieć rysować plany.

---

²³ Tamże, s. 54.

²⁴ Według Ch. Mason książki jedynie powinny dostarczać dzieciom wyobrażeń tych zjawisk, które mogą odkrywać samodzielnie w swoim otoczeniu.

²⁵ Ch. Mason, *Wychowanie domowe...*, s. 62.

W edukacji domowej zwracała również uwagę na naukę języków obcych. Uważała, że każdego dnia dziecko powinno uczyć się języka obcego, codziennie poznać kilka nowych słów i utrwalać te już poznane wcześniej. Ważne, by nowe słownictwo wpisywało się w tematykę danego dnia, dotyczyło np.: zaobserwowanych roślin czy zwierząt.

Ch. Mason zwracała również uwagę na rolę przyzwyczajania w rozwoju dziecka. Według Niej przyzwyczajanie ma wpływ na rozwój dzieci, a także na kształtowanie się ich charakteru. Zadaniem wychowawcy jest nauczenie podopiecznych kontroli nad naturą, nad sobą, nad swoim postępowaniem²⁶. To rodzice powinni wskazać dziecku drogę, a następnie samodzielnie nią podążać. O zadaniach wychowania umysłowego i moralnego pisała „zadaniem wychowania umysłowego jest stworzyć nieprzerwany łańcuch naszych pojęć o rzeczach w takim ustosunkowaniu i porządku, w jakim się one trafiają w naturze; zadaniem wychowania moralnego jest połączyć nierozzerwalnie pojęcie o czynach złych z pojęciem bólu i poniżenia i dobrych – z pojęciem przyjemności i szlachetności”²⁷. Dzieci należy od najmłodszych lat uczyć czystości, dbałości o higienę osobistą i higienę pomieszczeń, punktualności, skromności, posłuszeństwa, porządku, schludności. Wyrobienie odpowiednich przyzwyczajzeń sprawi, że w przyszłości dziecko będzie postępowało tak, jak należy, bowiem „dziecko, które wchodzi w życie powiedzmy z dwudziestu dobrymi przyzwyczajeniami, rozpoczyna z pewnym kapitałem, który z latami da nieobliczone zyski”²⁸.

Niezwykle ważna w wychowaniu dzieci jest także regularność, dbałość o przestrzeganie ustalonego porządku dnia. W grupie przyzwyczajzeń umysłowych, które należy wykształcić u dzieci wymieniała: skupienie uwagi, pilność, myślenie, tworzenie wyobrażeń, pamięć, dbałość o wykonanie.

Skupienie uwagi jest ważne, by dziecko w czasie zajęć potrafiło skoncentrować się tym, co nauczyciel lub rodzic przekazuje. Lekcje nie powinny być oparte jedynie na przekazie słownym. Należy urozmaicać zajęcia, różnicować aktywności dzieci, tak by nie uległy znużeniu.

---

²⁶ Tamże, s. 103.

²⁷ Tamże, s. 117.

²⁸ Tamże, s. 136.

Trzeba zachęcać dzieci do pracy. Można to robić poprzez pochwały, rywalizację z innymi, odwoływanie się do poczucia obowiązku. Należy jednak pamiętać, aby środki te nie były używane w nadmiarze, by same nie stały się celem działań podejmowanych przez dziecko.

Plan zajęć powinien być jasno określony i przedstawiony dziecku, by dokładnie wiedziało co, kiedy i jak długo będzie wykonywało, czego będzie się uczyło. Lekcje dla dzieci poniżej 8 roku życia nie powinny trwać dłużej niż 20 minut. Celem lekcji jest dostarczanie dzieciom materiału „[...] do umysłowego wzrostu, powinny kształcić rozmaite władze ich umysłu, dawać im pojęcia twórcze i zaopatrywać w wiedzę, istotnie im potrzebną, dokładną i interesującą, taką, żeby dziecko mogło ją z korzyścią i przyjemnością pamiętać, jak dorośnie”²⁹. Nagrody za postępy w nauce powinny mieć charakter nagród naturalnych. Może nim być czas przeznaczony na zabawę po prawidłowym wykonaniu zadania przed upływem wyznaczonego na ten cel czasu. Ch. Mason zachęcała również matki do wprowadzania w proces nauki i wychowania elementów rywalizacji, z którą dziecko spotka się po opuszczeniu domu rodzinnego. Uważała, że rywalizacja między rodzeństwem nie może mieć na celu pokonania drugiej osoby i ukazania jej swojej wyższości. Dzieci muszą umieć wygrywać i współczuć tym, których pokonali, a także przegrywać i cieszyć się ze zwycięstwa innych. Jeżeli rodzice chcą nagradzać swe dzieci odznaczeniami to jedynie w odniesieniu do ich postępowania, a nie zdolności.

Już na przełomie XIX i XX wieku zwracano uwagę na problem przemęczania dzieci nauką. Autorka *Wychowania domowego* jako główną przyczynę tego zjawiska podawała brak umiejętności skupiania przez dzieci uwagi. Ch. Mason była przeciwniczką zadawania prac domowych dzieciom poniżej 14 roku życia.

Przyzwyczajając do pilności, rodzice powinni dbać o to, by dziecko udzielało natychmiast odpowiedzi na zadawane pytania, szybko myślało i pracowało. Pomóc w tym powinno urozmaicenie zajęć, przechodzenie od jednej aktywności do drugiej, by umysł dziecka był stale czymś zajęty.

---

²⁹ Tamże, s. 177–178.

W ramach rozwijania umiejętności myślenia na każdej lekcji dzieci powinny uczyć się poszukiwania przyczyn i skutków różnych zdarzeń, porównywania przedmiotów, a także wyciągania wniosków.

Zadaniem opiekunów jest rozwijanie wyobraźni dzieci. Można do tego celu wykorzystywać bajki z opowieściami fantastycznymi, także lekcje, m.in. historii i geografii, powinny wpływać na rozwój wyobraźni. Tylko wtedy dziecko lepiej zrozumie treści mu przekazywane.

Brytyjska pedagog w swej pracy zwracała uwagę, że wiadomości i umiejętności zdobyte w okresie dzieciństwa są podstawą dla tych nabywanych później. Zapamiętywaniu przekazywanych dzieciom treści pomaga koncentracja uwagi, jak również tworzenie powiązań w umysłach dzieci pomiędzy tym, co nowe, a tym, co już przyswoiło na poprzednich lekcjach. Wiedza powinna być stale utrwalana, dzieci powinny z niej korzystać w praktyce. W przeciwnym razie zdobyte wiadomości mogą ulec zapomnieniu.

Od najmłodszych lat dzieci powinny uczyć się wykonywania powierzonych im zadań w sposób doskonały. Istotne jest, by dorośli zlecali dzieciom takie prace, dostosowane do ich wieku i możliwości, które ich wychowankowie mogli wykonać bezbłędnie i dokładnie. Prace powinny być także doprowadzane do końca.

W grupie przyzwyczajęń moralnych autorka wymieniała: posłuszeństwo i prawdomówność, zaznaczając jednocześnie, że temat przyzwyczajęń moralnych nie został przez nią wyczerpany.

Podstawowym i najważniejszym obowiązkiem dzieci jest posłuszeństwo. Rodzice powinni dbać o to, by stopniowo posłuszeństwo zaczęło opierać się na wolnej woli dziecka, które samo zacznie postępować zgodnie z prawem i nakazami.

Podobnie, jak nauka posłuszeństwa powinna być wprowadzona jak najwcześniej, tak od najmłodszych lat dziecko powinno być przyzwyczajane do prawdomówności. Należy zachęcać je do dokładnego i rzetelnego przedstawiania faktów, unikania przesady i upiększania opisywanych rzeczy czy zdarzeń.

Na przełomie XIX i XX wieku bardzo często powierzano pełną odpowiedzialność za sprawy wychowania i kształcenia dzieci nauczycielom. Ch. Mason nie zgadzała się z takim podejściem. Jej zdaniem wyboru treści i metod, przedmiotów nauczania powinni dokonywać rodzice. Uwa-

żała, że rodzice powinni zadbać o dobór odpowiedniej nauczycielki nauczania domowego. Powinni przedstawić jej swe wymagania dotyczące nauczania poszczególnych przedmiotów. W okresie dzieciństwa dziecko powinno nauczyć się czytać. Umiejętność ta powinna stać się jego nawykiem. Ch. Mason była zwolenniczką metody globalnej. Podczas opanowywania tej umiejętności nauczycielka lub matka powinna zwracać uwagę na poprawność wymowy dziecka, uważne czytanie, wykorzystywać książki o wartościowej treści, a także odpowiadać na pytania dzieci. Dbając o poprawną wymowę dziecka, należy uczyć je deklamacji m.in. wierszy. Ważne jest także rozwijanie u wychowanków umiejętności opowiadania. Przy nauce pisania zalecała dbałość o sposób zapisu, dorośli powinni dawać odpowiednie wzory do naśladowania. Początkowo dziecko powinno używać liter drukowanych, a ich nauka powinna być stopniowa i zaczynać się od nauki przepisywania. Autorka opisała również metody nauki czytania, deklamacji, opowiadania, pisania, ortografii, pisania wypracowań, nauki religii, arytmetyki, przyrody (filozofii przyrody), geografii, historii, gramatyki, języka francuskiego i malarstwa. Według niej w programie nauczania dzieci do 9 roku życia powinno znaleźć się również: modelowanie, śpiew, nauka rzemiosła, gimnastyka.

Ch. Mason zajmowała się również kwestią siły woli dziecka oraz jego sumienia. Uważała, że rodzice powinni zwracać uwagę, czy to co biorą za silną wolę swego dziecka nie jest w istocie samowolą. Ucząc dzieci, jak działa wola należy podkreślać, że „[...] mamy we własnej woli sposób na rozdrażnienie, a ta znajomość działania woli jest [...] tajemnicą szczęśliwego życia [...] Jesteś zagniewany? Zmień przedmiot swych myśli. Jesteś zmęczony wysiłkiem? Zmień przedmiot swych myśli. Pragniesz rzeczy, których nie masz? Zmień przedmiot swych myśli. Masz w sobie siłę, swą własną wolę, która pozwoli ci na odwrócenie uwagi od myśli, które cię robią nieszczęśliwym i złym, do tych które cię ulepszą i uszczęśliwiają. Jest to ten niezwykle prosty sposób, w jaki działa wola; jest to jedyna tajemnica władzy nad sobą, którą posiada człowiek silny. Może on zmusić siebie do tego co zechce i nie pozwoli sobie na myśli, które karmią nieporozumienia”³⁰. Ważne jest także nauczenie dzieci

---

³⁰ Tamże, s. 322.

właściwego używania silnej woli, z pożytkiem dla siebie i innych. Niezwykle istotne jest także kształtowanie sumienia dziecka, by w przyszłości potrafiło odróżniać dobro od zła.

Współcześnie można znaleźć zwolenników metody Ch. Mason, nie tylko na terenie Wielkiej Brytanii, czy Stanów Zjednoczonych, ale także w Polsce. Na początku XXI wieku popularne stało się nieposyłanie dzieci do szkoły i nauka w trybie edukacji domowej. Dzieci wiedzę i umiejętności zdobywają w domu, a egzaminy potwierdzające opanowane wiadomości i umiejętności zdają w szkole rejonowej lub w tej, do której uczęszczały wcześniej³¹. Część dzieci znakomicie odnalazła się w nauczaniu w warunkach domowych, inne powróciły do swych szkół. Niektórzy uczniowie rezygnowali z nauczania domowego, ponieważ brakowało im kontaktu z rówieśnikami, a także z nauczycielami. W Internecie można znaleźć blogi m.in. polsko- i angielskojęzyczne, w których opisywane są zasady, na których opiera się metoda Ch. Mason. Opisywane jest stosowanie tej metody w praktyce przez rodziców, ale także z pewnymi modyfikacjami przez nauczycieli. O zasadach, na których według tej brytyjskiej pedagog powinna opierać się praca z dzieckiem, informacje można znaleźć w obcojęzycznych publikacjach m.in. w książce Karen Andreola *A Charlotte Mason Companion: Personal Reflections on the Gentle Art of Learning*, Catherine Levison *A Charlotte Mason Education: A Home Schooling How-To Manual* oraz *More Charlotte Mason Education: A Home Schooling How-To Manual*, a także w pracy Suzanne Sheaffer Macaulay *For Children's Sake: Foundations of Education for Home And School*.

Dostosowane do obecnych czasów wskazówki uwzględniające współczesny poziom rozwoju nauki, technologii mogą być cenne i przydatne także dzisiaj. Odpowiadają bowiem współczesnym tendencjom, m.in. podkreślają, jak ważne jest zaciekawienie dziecka omawianym tematem, zwracają uwagę na potrzebę urozmaicenia zajęć, a także na zaspokajanie dziecięcej potrzeby działania. To dzieci mają odkrywać, doświadczać, badać, wyciągać wnioski. Ch. Mason wielokrotnie powtarzała, że wiedzę dzieci powinny zdobywać w praktyce, a nie tylko znać

---

³¹ Chodzi tu o publiczne szkoły zlokalizowane poza rejonem zamieszkania dziecka, a także szkoły prywatne.

ją w teorii. Zadaniem opiekunów jest rozwinięcie u dzieci przekonania, że nauka to przyjemność, a nie obowiązek. Do tego w coraz większym stopniu dążą także współcześni nauczyciele.

Wśród jej poglądów możemy znaleźć ponadto nawiązania do problemów, z którymi stykamy się także dzisiaj, po upływie ponad 100 lat. Współcześnie również bardzo często w dyskursie społecznym mówi się o przeciążaniu nauką, o zbyteczności zadawania prac domowych, jak również o tym, że bardzo często w zbyt dużym zakresie odpowiedzialność za sprawy wychowania i kształcenia dzieci jest scedowana na nauczycieli. Zapominając, że w procesie tym równie ważną, jak nie ważniejszą rolę odgrywają rodzice. To oni powinni czuć się odpowiedzialni za dobro swego dziecka i także jeśli naukę pobiera ono w szkole, a nie w domu, ich obowiązkiem jest współpraca z nauczycielami.

Na zakończenie warto przywołać słowa Karen Glass „może się wydawać dziwne, że nauczyciele w XXI wieku korzystają z idei edukacyjnych i filozofii pedagoga, który zmarł prawie 100 lat temu, lecz jeśli bazujące na jej pomysłach zasady były prawdziwe i słuszne wtedy, dzisiaj nadal są prawdziwe i tak samo skuteczne”³².

Bibliografia:

Źródła drukowane

Mason, Charlotte. *Wychowanie domowe: wychowanie dzieci do lat dziewięciu*. Warszawa: Skł. Gł. E. Wende, 1908.

Opracowania

Głazewska, Anna. *Wychowanie domowe jako styl życia*. Ćwiklice: Iosephicum Wydawnictwo, 2018.

---

³² K. Glass, *Życiorys Charlotte Mason* – www.charlottemason.pl (dostęp 17.05.2021).

Źródła drukowane

Andreola, Karen. *The Charlotte Mason Method*. <http://www.home-school.com/Articles/CharlotteMason.html> (dostęp: 17.05.2021).

Glass, Karen. *Życiorys Charlotte Mason*. www.charlottesmason.pl (dostęp: 17.05.2021).

Natal, Aimee. *Charlotte Mason: education, atmosphere, habits and ideas for life*. infed.org/charlotte-mason-education-atmosphere-habit-and-living-ideas (dostęp: 17.05.2021).